

ЕСХАТОЛОШКИ КАРАКТЕР БЛАЖЕНСТАВА ПРЕМА СВ. ГРИГОРИЈУ НИСКОМ

(допринос разматрању односа онтологије и етике у хришћанству)

Презвитер
мр Александар Ђаковац
Архиепископија
београдско–карловачка

Апстракт: Есхатологија је кључ за исправну интерпретацију Светог Писма, што нам потврђује и светоотачка егезеза. Пример тумачења Блаженства Св. Григорија Ниског је међу најубедљивијим. Из његовог тумачења се могу извући смернице за исправно разумевање библијског и светоотачког односа између онтологије и етике, што је и циљ аутора овог рада.

Кључне речи: Св. Григорије Ниски, блаженства, есхатологија, онтологија, етика, евхаристија, егезеза.

*«Шта ћемо загодити? Какву учасћ?
Какав венац? Ма шта да замислиш,
што није ништа грубо него Сам Господ.»*

(Св. Григорије Ниски, Слово 8 на Блаженства)

Блаженства свакако спадају међу најнавођеније перикопе Јеванђеља. Њихова примена у богослужењу је древна, па су тако и тумачења на блаженства заузела значајно место у светоотачкој егезези.

Ми ћемо се овде осврнути на тумачење блаженства Светог Григорија Ниског. Чини нам се да Св. Григорије, дајући своје тумачење блаженства одлази корак даље од других отаца цркве. У његовом тумачењу је присутна изразита есхатолошка оријентација, поготову када приступа «дубљем» значењу наведеног стиха. Сматрамо да је ово веома значајно за аутентично разумевање древнохришћанске мисли и самих Христових речи, пошто се одавно показује да тумачење ових и других јеванђелских навода на моралистичко–пијетистичким основама не задовољава и не може да одговори и ваљано опише и представи сву сложеност новозаветне теологије.

Кроз анализирање овог тумачења Св. Григорија такође желимо да подвучемо специфичност односа, или боље рећи, *испитивање* етике и онтологије у искуству древног, пре свега Источног, хришћанства. Онтологија, или *реч о постојању*, овде је повезана са етиком на тај начин да су ове две дисциплине, тако раздвојене и у древном и у савременом филозофском па и теолошком промишљању, у ствари

поистовећене. Јер за Оце, па и за Св. Григорија, не постоји разлика између *биши* и *чиниши*. Човек *бива* или *дивствује* својим чињењем, пошто је чињење у ствари пројава личности. Чињењем човек бира свој начин *постојања*, чињењем он учествује или не учествује у *догађају* спасења. Овде нема статике. Царство Божије није неко *место* у које се одлази након неких заслуга. Царство Божије је начин постојања, *догађај заједничарења* са Оцем кроз Христа у Духу Светоме. Победа над смрћу у Царству Божијем јесте ствар догађаја који почетак свога одвијања има у садашњости. Есхатон улази у историју, Дух Свети конституише Царство Божије већ сада и овде иако још увек не у пуноћи. У том смислу, учешће у том догађају Царства Божијег овде и сада јесте оно што је за хришћанство етично а неучествовање јесте грех – *амаршиа* – промашај назначења због кога је човек створен. Сходно реченоме, јасно је да не постоји никаква дистинкција између хришћанске онтологије етике. И једно и друго се изражава у контексту *лишургијског* присуства Царства Божијег, присуства Христовог, Који заиста јесте *Пуш*, *Ишина* и *Живош*.

Сада ћемо се осврнути на сам текст тумачења Блаженстава који је пред нама:

* * *

Своје тумачење првог блаженства на гори Св. Григорије започиње објашњавањем самог места – *јоре* – на којој је беседа одржана. «*А шша се поилегу ойкрива са ове висине, какви су шо призори и колико су мнообрјони, ойисује сам Бої Лоїос, блаженима називајући оне који су с Њим узишли на јору, и као да прсшом показује – овде на Царсшво небеско...*».¹ (Τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ ὑψους τούτου κατοπτρευόμενα, οἷα καὶ ὅσα ἐστὶν, αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος, μακαρίζων τοὺς συναναβάντας αὐτῷ διεξέρχεται, οἷον δακτύλῳ τινὶ δεικνύς, ἐνθεν μὲν τῆν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν). Већ, дакле, на самом почетку, Св. Григорије указује на Царство Божије као на «место» на коме се «одвијају», «збивају» или «догађају» или «испуњују» блаженства. Сама чињеница да је неко блажен указује, према Св. Григорију, на то да је ту Царство Божије. Ван Царства Божијег нема блаженства – оно представља *догађај блажене стварносши*. Такође можемо да приметимо да кроз овај спис провејава и снажна евхаристијска утемељеност свештеног писца, што ћемо касније и показати.

Тако, говорећи о врлинама он каже: «*подела врлине је шаква, да се дели свакоме ко се за њу надмеће и да свима приида сва, нимало се не смањујући збої оних који су учесшвовали у подели*». (Τοιαύτη γὰρ τῆς ἀρετῆς ἡ διαίρεσις, ὥστε καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀντιποιουμένους διαμερίζεσθαι, καὶ πᾶσαν ἐκάστῳ παρεῖναι, μὴ ἐλαττουμένην ἐν τοῖς συμμετέχουσιν.) Сличност са поделом евхаристијских дарова овде је велика. Као да је литургијска слика јагњета које се дели и никада не нестаје пренета на разматрање врлине. Верујемо да ово није тек узгредна метафоричка конструкција него да управо представља темељно заснивање хришћанске етике на онтолошкој стварности евхаристијског заједничарења са Логосом Божијим. То заједничарење са Богом јесте извор сваке радости, односно бла-

¹ Користили смо српски превод Тумачења блаженстава Антонине Пантелић у *Господ јовори, Свешти Оци шумаче Јеванђеље*, Београд 2002, стр. 162–200.

женства – «обележје блаженства је непрестана радост без сенке, која производи из врлине». Непостојање «сенке» у блаженству без сумње указује на потпуно испуњење сваког блаженства у Царству Божијем, где неће бити смрти, пропадљивости и страдања. *«Блаженство ће бити онај чисти живош, оно неизрециво и нејојмљиво добро, неписана лепота, сама благодат, премудрост и сила, светлост истинита, извор сваког добра, власт која све превазилази. Једино достојно љубави, свагда истовешно, непрестана радост, вечно весеље о којем, чак и ако неко каже све, неће, по достојанству, још увек ништа рећи».* (μακαριότης ἐστὶν ἡ ἀκήρατος ἐκείνη ζωὴ, τὸ ἀρρήτον τε καὶ ἀκατανόητον ἀγαθόν, τὸ ἀνέκφραστον κάλλος, ἡ αὐτοχάρις, καὶ σοφία, καὶ δύναμις τὸ ἀληθινὸν φῶς ἢ πηγὴ πάσης ἀγαθότητος ἢ ὑπερκειμένη τοῦ παντός ἐξουσία τὸ μόνον ἐράσμιον, τὸ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον, τὸ διηλεκτὸς ἀγαλλίαμα ἢ αἰδιος εὐφροσύνη περὶ ἧς πάντα τις ἀδύναται λέγων, λέγει τῶν κατ' ἀξίαν οὐδέν. Οὔτε γὰρ ἡ διάνοια καθικνεῖται τοῦ ὄντος). Из наведених речи Св. Григорија видимо да оне у потпуности потврђују нашу претходну претпоставку. «Неизрециво и нејојмљиво добро», «неписана лепота», «светлост истинита» – свакако су изрази који указују на будуће Царство Божије. Закључак наведеног пасуса, да било какав израз или говорење о Царству не могу да га адекватно опишу, ослања се на речи апостола Павла да је у Царству Божијем Бог припремио онима који га љубе оно «што људско око не виде и људско ухо не чу и у срце човеково не дође».

Кретање створених бића – пре свега човека – може бити у складу са вољом Божијом или противно њој. Кретање у складу са вољом Божијом јесте улажење у заједницу са Њим и уношење читаве природе у ту заједницу. *«Врхунац врлинског живоша јесте угодобљење Божанству».* Међутим, човекова природа има другачије стремљење. Она је склона ономе што је природно – дакле смртно. *«Људи су, савршено неспособни да подражавају Бесстрашно и Чисто, јер је њојмљиво немогуће да се острашћени живош угодобли природи која у себи не доушља никакву страву».* Божанство, дакле, према Св. Григорију није пријемчиво, није причасно људској створеној природи – *«ошуда следи да је блаженство недостижно људском живошу».* Другим речима, блаженство је немогуће достићи људским силама, пошто човек као створен не може достићи Бога, не може са Њим ступити у заједницу на основу сопствених природних моћи. Св. Григорије се позива на апостола Павла, када указује на решење овог, за хришћанство темељног, антрополошког и онтолошког проблема. *«Богаћу будући, ради нас осиромашу, да се Његовим сиромашћом ви обогатиш»* (2. Кор. 8, 9). Свети Отац надаље посебно подвлачи гордост – која је једна од најважнијих карактеристика индивидуализма и пород себелубља – као највећег непријатеља човековог и узрочника његовог одступања од живота. *«Када је засиао човек који је у себе примио добро семе, непријатељ нашег живоша укоренио је у њега најважнији од њему противних засада – коров гордости. Чим је он самог себе сврћуо на земљу, самим тим је и несрећни људски род повукао са собом у паг. За нашу природу не постоји још једно шакво зло, као што је она болест коју изазива гордост. Према томе, будући да је страву надмености урођена њојмљиво свакоме ко припада људском роду, Господ управо ошуда и зайочиње блаженства».* (ὅτι καθύδοντος τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ τὰ καλὰ σπέρματα δεξαμένον, τὸ κεφάλαιον τῆς ἐναντίας σπορᾶς παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς

ζωῆς ἡμῶν τὸ τῆς ὑπερηφανίας ἐρρίζωθη ζιζάνιον. Δι' ὧν γὰρ ἐκεῖνος ἑαυτὸν εἰς γῆν κατέρραξεν, τῷ αὐτῷ τρόπῳ τὸ δειλαῖον γένος τὸ ἀνθρώπινον πρὸς τὸ κοινὸν πτῶμα ἑαυτῷ συγκατέβαλεν ῥ καὶ οὐδέν ἐστιν ἄλλο τῆς φύσεως ἡμῶν τοιοῦτον κακόν, ὡς τὸ δι' ὑπερηφανίας. Ἐπεὶ οὖν ἐμπέφυκε πῶς τὸ κατὰ τὴν ἑπαρσιν πάθος παντὶ σχεδὸν τῷ κοινωνοῦντι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν τῶν μακαρισμῶν ὁ Κύριος ἄρχεται).

Из чињенице да је *«στῖρασῑ надменостӣ урођена̄ ѿшо̀во свакоме ко̄ ѿпрӣида̄а људском роду»* произлази да је начин постојања палог човека супротан животу и супротан заједници са Богом, извором Живота. Зато Св. Григорије и наставља питајући *«има ли веће̄и смирења̄ не̄ио да Свецар̄ ѿостӣане̄ заједничар̄ наше̄ убо̄те̄ ѿпрӣоде?»* Грехом првородних смрт је уведена у природу која од тада *«стӣење и грх̄ӣи чекајући да се јаве̄ синовӣ Божијӣ којӣ ће̄ је̄ избавӣи»*. Спасење које Христос доноси, за Св. Григорија јесте пре свега спасење од смрти. Због тога што је смртан, човек нема разлога да буде горд, нема разлога да се надима. *«Зар не видиш̄ обе̄ ѿранице̄ људско̄ӣ живо̄ӣа»*, пита Св. Григорије. *«Зар не видиш̄ како он̄ ѿочӣне̄ и како се̄ завршава?»* ... *«Ја̄ ћӯ тӣи, као у о̄лгедалӯ ѿказа̄ӣи ко сӣ и какав сӣ тӣи. Зар̄ тӣајнӯ наше̄ ѿпрӣоде̄ нисӣ видео̄ на̄ ѿробљӯ? Зар̄ нисӣ видео̄ хрӣе̄ кос̄ӣијӯ које̄ леже̄ једна̄ ѿреко̄ дрӯге̄, илӣ о̄тољене̄ лоба̄ње, које̄ са својим̄ ӯиалим̄ очима̄ ѿред̄стӣављајӯ стӣрашан̄ и ѿрозан̄ ѿрӣмер? Зар̄ нисӣ видео̄ усне̄ искежених̄ зуба̄ и о̄стӣале̄ удо̀ве̄ као̄ раскомагане̄? Ако сӣ их̄ видео̄ онда̄ сӣ видео̄ само̄ӣ себе̄»*. Живот у смрти тешко да се може назвати стварношћу, тешко да се може назвати животом. Према Светом Григорију такав живот је пре обмана и сан. Зато он, говорећи о младости као највишем домету овог живота пита: *«Којӣ је̄ сан̄ ѿолико̄ не̄ѿосто̄јан? Које̄ сӯ варке̄ сличне̄ ѿо̀ме? Која̄ је̄ сенка̄ ѿолико̄ слаба̄ и нео̄ӣӣљива, као̄ ѿо̀сно̄вӣће̄ње̄ младостӣи, које̄ се̄ ӯ истӣом̄ ѿренӯшкȳ и ѿо̀јавӣ и не̄стӣане?»*

Говорећи о сиромаштву. Св. Григорије каже да истинито сиромаштво јесте оно којим је Господ осиромашео – тј. осиромашењем Његовим назива примање наше пропадиве земне природе. *«Ако ӣ тӣи осиромашӣиш̄ заједно̄ са̄ Осиромашеним̄, зна̄ј да̄ ћеш̄ и са̄ Царем̄ заједно̄ царева̄ӣи»* – (ἡμᾶς πτωχεύσας. Οὐκοῦν ἐὰν πτωχεύσαντι συμπτωχεύσης, καὶ βασι-λεύοντι συμβασιλεύσεις). Блаженство о коме је реч, протумачено је овде на онтолошкој а не на моралистичкој основи. Оно о чему Господ говори на гори, односи се на победу над смрћу. Заједница са «Сиромашним», односно са оваплоћеним Господом јесте почетак и улазак у Царство Божије. Блаженство сиромаштва духом јесте блаженство заједничарења са Оваплоћеним Господом. Он је сада осиромашен и стога причастан нама сиромашнима, тј. Он је сада очовечен и причасан је стога нама људима. Заједничарити са Њим, оваплоћеним Сином Божијим сада, значи *«да̄ ћеш̄ и са̄ Царем̄ заједно̄ царева̄ӣи»* тј. заједничарити са Њим у вечности будућег Царства Божијег.

* * *

Тумачећи следеће блаженство – *«блаженӣ кро̄ш̄ки, јер̄ ће̄ наслед̄ӣӣӣ земљу»* – Св. Григорије се пита, није ли поредак блаженстава погрешан будући да нам прво обећава Царство небеско а друго наслеђе земље. На ово реторичко питање он сам од-

говара одречно, подразумевајући под земљом која се у блаженству помиње управо «небеску земљу», односно земљу каква ће она бити када се Царство Божије у пуноћи оствари. *«Уколико ... сџанемо на сами љребен небеској свога, џамо ћемо видеџи небеску земљу, џриуџоџовљену као наслеђе оних који врлински живе. Тако нам се неће чиниџи да џосџоји џоџреџка у џореџку блаженсџава, џрема којем нам је у обећањима Божијим најџре џоменуџо небо, џа џек онда земља»* – (Ἄλλ' εἰ πτερωθείημῦν πῶς τῷ λόγῳ, καὶ ὑπὲρ τὰ νῶτα τῆς οὐρανίας ἀψίδος σταίημεν, εὐρήσομεν ἐκεῖ τὴν ὑπερουράνιον γῆν, τὴν εἰς κληρονομίαν τοῖς κατ' ἀρετὴν βεβιωκόσιν ἀποκειμένην, ὡς μὴ δοκεῖν ἡμαρτηθεῖαι τὴν τάξιν τῆς τῶν μακαρισμῶν ἀκολουθίας, πρῶτον οὐρανῶν, καὶ μετὰ ταῦτα γῆς). На ову је, дакле, земљу мислио Господ када ју је обећао кроткима. То је земља будућег века, то је земља живота. Земља која је обећана кроткима јесте «земља живих у коју не ступа смрт, у коју нису утабане стазе грешника, која није примила трагове пророка, коју сејачи корова нису испресецали плугом лукавства, која не рађа коров и трње него је на њој вода упокојења и житородно место и извор који се дели на четири тока, и виноград који обрађује Бог сваког створења, и све оно о чему се у загонеткама говори у богонадахнутом учењу. Ако уистину ту земљу разумемо као узвишену и изнад небеса, као земљу на којој је насељен Град Цара великог (в. Пс. 47, 3), преславне ствари говорићемо о њој (Пс. 96, 3)». Из наведеног одломка јасно је, и без велике анализе, да Св. Григорије говори о Царству Божијем. Он на првом месту – а сматрамо да то никако није случајно – наглашава да ту «не ступа смрт». Потом набраја све последице смртног начина живота, враћајући се напослетку на библијске узоре симболичког приказивања Царства као места извора «који се дели на четири тока», винограда који обрађује Бог итд. Ово освртање на виноград вероватно није повезано са епископском молитвом на Литургији: «Госпode, Госпode, погледај с небеса и види, и посети и очисти виноград Твој јер га је насадила десница Твоја». О тој земљи се говори «у загонеткама». Овде Св. Григорије свакако има на уму богонадахнуто учење Ап. Павла у 1. Кор 13.

Смрт је својствена створеној природи и посебно је својствена материји након пада. Након пада је материјални живот почео да постоји на индивидуални начин, односно на начин постојања «по смрти». Следећи одломак сматрамо изузетно важним, па га прво наводимо: *«Будући да је човекџи живоџи вешџасџивен, да сџрасџи џоџиџи од вешџасџива и да свака сџрасџи има брз и незадржив џорив ка свом исџуењу (јер је вешџасџиво џешко и сџреми доле), Госџод не назива блаженима оне који живе џоџиџуно изван уџиџаја сџрасџи (јер је у вешџасџивеном живоџиу немоџуће у џоџиџуносџи усџиџи у невешџасџивеном и бесџрасном живљењу), неџ кроџосџи именује као моџућу џраницу врлине у човековом живоџиу, џовореџи да је кроџосџи довољна за блаженсџиво. Људској џприроди није својсџивено савршено бесџрасџиће, и заџо џраведни Законодавац не зайоведа оно џиџо џприрода не џприхваџа. Таква зайовесџи била би џоџодбна џре-сељењу оноџа џиџо живи у води у ваздух, и обраџно, оноџа џиџо живи у ваздуху у воду.»* Човек дакле, има незадржив порив ка испуењу својих страсти. То је због тога што он постоји на «страсан» односно «страдалан» – другим речима смртан – начин. Човек живи на начин страсти јер страст и јесте везивање за природно, на такав начин да се идентитет гради на природној повезаности а не на Богу у Христу. До испуе-

ња, односно до јављања Царства у пуноћи, човеку је немогуће да се у потпуности отргне од страсног начина живота, будући да је тај начин, од пада прародитеља, постао начин постојања његове сопствене природе. Иако не може у потпуности – рекли бисмо у пуноћи – да промени свој начин постојања, он уласком у евхаристијску заједницу са Богом, мења свој начин постојања, који од биолошког постаје еклисиолошки, и на тај начин, иако је по природи страствен – страдалан, смртан – почиње да живи бестрасним, односно нестрадалним или бесмртним начином постојања. Човек ће тек у будућем веку, након Другог Доласка Христовог, моћи да у потпуности живи бестрасно, и сходно томе вечно, нетрулежно и бесмртно. Потпуно очишћење од страсти није могуће у овом веку који је устројен страсним начином постојања. Зато до стремљења спрам страсти долази «често и противно нашој вољи, услед слабости сједињене с нашом природом».

* * *

Прелазимо сада на Треће слово, у коме Св. Григорије тумачи реч Господњу – *блажени који њлачу јер ће се ушешишти* (Мт. 5, 4). Говорећи о односу створеног (вештаственог) и нествореног (невештаственог), Св. Григорије се пита: *«Како да замислим невештаствено? Како да покажем оно што нема облича? Како да њојмим оно што нема ни величину, ни количину, ни својства, ни обресе, што се не налази ни на месту, ни у времену, што је изван сваког ораничења и сваке одређене предшаве? Чије је дело – живош света онога што замишљамо као добро? На шта мислимо сваким узвишеним њојмом и именованем као што је Божанство, царство, сила, вечнобиће, нейројадљивост, радост, радовање и све узвишено, о чему можемо да мислимо и што можемо да искажемо?»*. У овом његовом питању имамо заправо исказ о онтолошкој другости и неприступности нествореног. Створена природа је имала *задашак* да превазиђе своја сопствена ораничења у заједници са Богом. Тај задатак није остварен: *«Високо је унижено; саздано њо образу Божијем, њостало је земно; оно што је предодређено за цара, њостало је роб; оно што је створено за бесмртност њостало је смртно; оно што је обилавало у рајском насељу пресељено је у болесну земљу и земљу њајора; оно што је одтајено у беспрашћу, заменило ју је за оспрашћен и крајкошрајан живош; оно што је било слободно сад је њошчињено мноћобројном и великом злу, да се наши мучишељи не моћу ни набројати.»* Овде је описано шта се десило са творевином након пада, односно након скретања са пута којим је требало да иде сходно Божијем промислу.

Избављење из овог стања палости за Св. Григорија није само повратак у претходно стање него и његово надилажење. Занимљива је завршна констатација Св. Григорија где он примећује: *«ако блажено у бесконачне векове њоседује безграницну и њостојану радост, док њудска њприрода нужно мора да окуси и оно њрошивно, зар онда није јасно шта се њодразумевало изреком: Блажени који њлачу сада? Они ће се шешишти у бесконачне векове»*. За нас су посебно занимљиве ове речи о нужности (неопходности) да њудска природа окуси оно што је противно (супротно) безграничној и постојаној радости. Не говори ли нам Св. Григорије овде управо о томе да кроз заједницу са Богом њудска природа не превазилази само своје границе успостављене падом, него и своје њприродне границе успостављене самим стварањем? Наш утисак

је позитиван. Као доказ у прилог овој нашој тези можемо узети и реченицу која следи након цитата који смо навели: «*Као утџеха ће Ѳослужиии учџиће Утџешииџеља, јер је гејсџивовање Духа дар утџехе*». Дакле, управо је Дух тај који даје утеху, која је овде схваћена као испуњење сваке радости, односно као Царство Небеско. Дакле, Царство Небеско је управо дар Духа, Дух је Утешитељ зато што дарује Царство будуће. Другим речима, наша утеха је заснована на Будућем Царству, и оно је утеха «*које нека се удосџојимо и ми блаџодаћу Госџода нашеџ Исуса Хрисџиа. Њему нека је слава у векове векова! Амин*».

* * *

Блажени џладни и жедни ѳравде, јер ће се насиџиџи (Мт. 5, 6)

«Зар свака врста задовољства (насладе) које се осећа телом није истовремено и нешто што се приближава и нешто што се удаљује, и само на кратко остаје уз оне што су га дотакли?»

«Чини ми се да под именом врлине правде Господ онима, који желе да слушају, нуди Самога Себе, Који нам постаде премудрост од Бога, и праведност, и освећење, и избављење (1. Кор. 1, 30), а такође и хлеб који силази с небеса (Јн. 6, 50) и вода жива (Јн. 4, 10). Жеђ за њом Давид исповеда у неком од псалама, откривајући Богу ово, блаженства достојно, страдање душе, када каже: Жедна је душа моја за Богом живим; када ћу доћи и јавити се лицу Божијем (Пс. 41, 2).»

«Тако је, дакле, према мојем расуђивању, истинска врлина добро без примеса рђавог, добро под којим се подразумева сваки појам који чини мисао о најбољем, а то је Сам Бог Логос, чија слава покри небеса (Авак. 3; 3). И сасвим је праведно што су блаженима названи гладни ове Божије правде. Они, који су уистину окусили Господа, као што каже Псалам (33; 9), то јест, који су у себе примили Бога, бивају испуњени оним, чега су били гладни и жедни, према обећању Онога Који је рекао: Отац и Ја... њему ћемо доћи, и у њему ћемо се настанити (Јн. 14, 21.23), очигледно онда, када се тамо већ настани Свети Дух.»

* * *

Блажени милосџиви, јер ће биџи Ѳомиловани (Мт. 5, 7)

«Ако се, дакле, Бог назива милостивим, зар онда Логос не позива и тебе да постанеш бог, јер ћеш се украсити својством Божанства?»

«Добро не улази у нас споља, него потиче од наше воље и ми, као из неке ризнице, из своје природе узимамо благо (добро). Услед тога долазимо и до супротне мисли, односно, да склоност ка рђавом такође не потиче споља, услед неке присилне нужности, него да се заједно са пристанком на зло појављује и само зло. Зло своје

биће добија онда, кад га ми изаберемо. Само по себи, у својој сопственој самосталности, изван слободне воље, зло нигде не може да опстане. Отуда се јасно открива самовласна и слободна сила, коју је Господ у човечијој природи устројио ради тога да би од наше слободне воље зависило све, и добро и зло.»

* * *

Блажени чисти срцем, јер ће Боја видети (Мт 5, 8)

Поистовећење спасења са вечним Животом, карактеристично је за оце Цркве. Осврћући се на виђење Бога које се у блаженству спомиње, Св. Григорије каже да *«виђење Боја значи живош вечни»*. Тако је заједница са Богом заправо Живот вечни и свако добро, крајње добро и једино добро: *«Према шоме, онај који гледа Боја, има све што се подразумева под благом: вечну некројадљивост, бесконачни живош, бесмртно блаженство, бесконачно царство, непрекидно весеље, истинску светлост, духовну и слашћу храну, недостиујну славу, бескрајно радовање и свако благо. Због тога је толико важно оно, што се овим блаженством нуди нашем надању»*. Посебно смо истакли реч «надању» пошто нам она указује на есхатолошки смисао овог блаженства и његово испуњење у Царству Божијем. Виђење Бога, дакле, значи живот вечни, односно Царство Божије коме се надамо.

Св. Григорије јасно иступа против рационалистичког поимања спознавања Бога и истиче немогућност Његове спознаје на основу суштине, на основу онога што Бог јесте *по себи*. *«Људима није ошкривена никаква могућност да појме нејојмљиво, ниши је измишљен било какав начин да схвати несхваћљиво»*. Једини начин да појмимо Бога јесте кроз Његов однос према нама, а то другим речима значи на начин личности: *«Ако расуђујемо о узроку нашег живота и о томе, да Бог стварању човека није приступио услед нужности него услед Свог благовољења, онда ћемо и на тај начин моћи да видимо Бога, односно да појмимо Његову доброту а не суштину»*. Појмљењем Његове добротe, заправо појмимо Његову Личност док суштина остаје трансцендентна и непојмљива.

Познавање Бога остављено је личносном – а слободно то можемо изрећи и као литургијском – односу. То је и једини могући однос са Богом, односно ван литургијског контекста спознаје Бога љубављу, другачије Га ни не можемо спознати. Тако Св. Григорије карактеристично говори: *«Господ не каже да је блаженство знати нешто о Боју, него имати у себи Боја. Блажени чисти срцем, јер ће Боја видети, али не као неки призор, који ће се јојавити пред онима што су очистили душевно око. Узвишеношћ ове изреке представља нам оно исто, што је Лојос рекао на другом месту: Царство Божије унутра је у вама (Лк. 17; 12)»*. Последња реченица из наведеног пасуса баца право светло на смисао свега реченог. «Имати Бога у себи» значи заправо имати у себи «Царство Божије». Овде, свакако, нема места никаквој психологизацији, пошто је Царство Божије онтолошка а не психолошка категорија.

* * *

Блажени мирошворци, јер ће се синови Божији назвати (Мт. 5, 9)

Према мишљењу Св. Григорија, Бога је немогуће спознати рационалним путем. Немогуће Га је сагледати и спознати на начин на који се спознају бића створеног света. Бог не може да буде објекат наше спознаје. «Тако су и богословски појмови, које су нам Светим Духом изложили богоносни људи, за нашу меру разумевања велики и узвишени и превазилазе сваку величину, али не досежу до величине истине.» Једини начин да човек дође до познања Бога јесте заправо улажење у заједницу са њим. Другим речима, имајући на уму малопре наведени цитат Св. Григорија, истина Бога се може спознати једино заједничарећи с Њим. Овде је, надаље, истина о Богу поистовећена са превазилажењем ограничења сопствене природе: «Човек излази ван граница своје природе, од смртног постаје бесмртан, од брзо пропадљивог стално постојећи, од једнодневног вечан, једном речју, од човека постаје бог».

Ово свакако није нова тема у светоотачкој литератури, али је код Св. Григорија изложена веома јасно и, што је за нас занимљиво, управо у контексту тумачење блаженстава. Обожење јесте крајњи циљ човековог постојања и оно је заправо и крајњи циљ ради кога је Бог створио свет. Испуњење обожења значи испуњење Божије воље о свету, или другим речима, обожење заправо представља долазак Царства Божијег. Посматрајући Григоријево тумачење блаженстава у овом контексту, видимо пресудну есхатолошку усмереност у његовој интерпретацији, будући да је крајње остварење блаженства заправо обожење, а то, како смо рекли, заправо јесте долазак Царства Божијег.

* * *

Блажени њроћнани ѡравде раги, јер је њихово Царство небеско (Мт. 5, 10)

Без сумње је да је есхатолошки контекст тумачења блаженства а Св. Григорија заправо аутентичан библијски контекст. Доказ за то јесте управо последње блаженство које Господ наводи. Свакако није случајно да се овде, на самом крају излагања о блаженствима говори управо о Царству Божијем.

Св. Григорије каже: «Овде осмо блаженство у себи садржи препорађање на небесима оних који су пали у ропство, а затим поново били призвани у Царство.» Овде Св. Григорије указује на призивање у Царство «оних који су пали у ропство», указујући притом на шире значење ових речи и тумачећи их у смислу пада читавог човечанства, читавог створеног света.

Само блаженство носи снажан литургијски набој искуства древне цркве, гоњене управо због «уцешћа» у будућем Царству Божијем, тј. у Светој Литургији. Остварење овог блаженства такође је есхатолошке природе: «човеку није лако да одлучи да буде протеран из свог дома, или раздвојен од супруге и деце, од браће, родитеља и вршњака, од свега што је у животу пријатно, ако Сам Господ не садејствује у томе.» Другачије речено, уколико нема искуство заједнице са Богом на којој би засновао свој идентитет, човеку је немогуће да се одрекне пријатности и удобности овога живота. Човек је изнова позван да превазиђе своју природу, свој природни начин

постојања и да себе утемељи на нечему што се још увек није испунило и догодило у свом тоталитету. Да је то према Св. Григорију тако јасно сведоче следеће његове речи: «Душа више не гледа на оно што је оставила иза, већ гледа на оно чему стреми. Не гледа на сласти, које су иза ње, него на понуђена блага. Не јадикује због губитка земног, него се радује задобијању небеског.»

Завршавајући ову нашу анализу тумачења Блаженстава Св. Григорија Ниског, сматрамо да су речи које смо употребили за мото нашег рада уједно и најпогодније за његов завршетак, будући да, према нашем мишљењу, представљају квинтесенцију читавог списа:

«Шта ћемо задобити? Какву почаст? Какав венац? Ма шта да замислиш, то није ништа друго него Сам Господ.»

**ESCHATOLOGICAL
CHARACTER OF
BEATITUDES ACCORDING
TO ST. GREGORY OF NYSSA**

Aleksandar Đakovac,
Archbishopric of Belgrade and Karlovac

***Summary:** Eschatology is the key for accurate interpretation of Holy Scripture, which is confirmed by patristic exegesis. The interpretation of Beatitudes by St. Gregory of Nyssa is the most striking example. His interpretation offers us directions for accurate understanding of biblical and patristic relation between ontology and ethic, which is the intention of the author of this paper.*

***Key words:** St. Gregory of Nyssa, beatitudes, eschatology, ontology, ethics, Eucharist, exegesis*